

Het westland en de moeren

Lodewyk Allaëys & Gratinanus Vervot

Guido Vandermarliere

Nog niet zo lang geleden kreeg ik van Franz Denys een copie van het boek 't Westland in den Franschen tijd' door Lodewyk Allaëys, een boek dat in 1898 te Ieper bij Callewaert gedrukt werd. En omdat dit boek toch erg zeldzaam geworden is, dacht ik dat het voor mijn lezers misschien toch interessant ware om uit dit boek enkele hoofdstukjes te lichten. En we beginnen daarbij met het eerste hoofdstuk

Land- en Waterbeschrijving

De streke langs de Fransche grens, van de zee tot aan de Leie, wekt niet zonder reden de bewondering van den reiziger op.

Wanneer hij langs den zeekant de wilde duinen beklimt, en van den « Hoogen Blekker » landwaarts kijkt, dan zweeft zijn oog over eene uitgestrekte vlakte, waar 't zij malsche weiden 't zij golvende en groenende velden al den rijkdom van den vruchtbaren grond ten toon spreiden, of die schatten achter eene gordijn van geboomte verdoken houden.

Steen- en spoorwegen verbinden de dorpen en steden, die als biekorven in dat schoon geweste neergezet staan en het verlevendigen.

In de verte rijst eene reke heuvelen van den Casselberg tot aan den Kimmelberg; geheel die schoone streke noemen wij ons Oud West-Vlaanderen ook nog Vlaanderens Westland, of beter gezeid het deel van 't Westland dat aan de roofzucht der Franschen ontsnapt bleef gelijk wij in een volgend hoofdstuk vertellen zullen.

Niets herinnert dat de voorouders van die vreedzame bewoners eeuwen lang hunne erve tegen oorlogvoerende benden moesten verdedigen, en al wat zij bezaten zagen vernielen of wegvoeren; de overvloedige oogsten hebben nu nu enkel het ongunstig weder te duchten. De vruchtbare grond en vertoonde ook niet altijd eene uitgestrekte vlakte, tegen de stormende zee beschermd door eene streep duinen, welke de bruisende golven binnen hunne palen houden.

In Cesars tijd was de zeekuste door krekens en inhammen doorsneden, en het zeewater drong bij hooge tijden verre in het land, bij groote stormen of springvloeden spoelde zelfs een deel van het Houtland onder. Boomen en struikgewas werden door het water ontworteld, meegesleept en in den grond bedolven; zoo ontstond eene dikke lage deiring, die nog over korten tijd veel als brandstof gebruikt werd.

Langs die inhammen of zeearmen woonden arme visschers, doch met den tijd groeide de bevolking aan, handel en nijverheid vonden aan de natuurlijke havens der zeekuste eenen gemakkelijken uitweg. Lombaertzijde werd eene voorname stad, maar den 24 Juni 1116 werd zij bijna geheel door eenen storm vernield en hare haven met zand opgevuld en verstopt.

Eeuwen lang werkten de kustbewoners om hunne streke voor het zeewater te bevrijden :

Boudewijn met den Baard vertrouwde het bestuur der waterwerken aan den kasteelheer van

Ghistel en schonk hem den titel van erfelijken zeewachter (forestier der duinen, zoo zegt een oude tekst) van Vlaanderens westergrens tot aan het Zwijn, daarvoor kreeg hij als leen het marktgeld van Brugge (standgeld — droit de tonlieu).

De Izere, later Yzer, voerde zijne wateren langs vele kromten naar de zee, waar twee voorname mondingen een eiland omsloten.

Het land ten Westen van den Yzer noemde Veurne ambacht, en gelijk de Yzer langs Nieuwendamme over Lombaertzijde zijne voornaamste monding had, zoo lag deze stad in de kasselrij Veurne.

Van daar nog het oude versje :

Lombaarzije

Ligt in 't Vrije,

Ware 't wel onderzocht

't Lage in Veurneambocht.

De Veurnambachters losten het water hunner streke langs eene vertakking van den Yzer, die al Santhoofd (Santhoveda) in de zee liep, zoo werd die geule breed en diepe.

De graven Dirk en Philip van den Elzas (1163) vonden deze plaats geschikt om er eene goede haven van te maken en lieten dezen zeearm verbreed en met rijshoofden versterken.

Santhoofd werd tot stad verheven en kreeg den naam van Nieuwpoort.

De springvloeden van 1111, 1116 en 1184 veranderden den loop van den Yzer, en de laatste verzande de oostelijke monding geheel en gansch.

De haven van Lombaertzijde, allengskens verdwijnende bij gebrek aan stroomwater, zoo gingen de inwoners naar Nieuwpoort wonen en de stad verviel naderhand tot een klein dorp.

Het Yperleet was reeds in de 12° eeuw bevaarbaar gemaakt en liep grootendeels op het grondgebied van 't Vrije, door het Vladsloo-ambacht langs Moere, Oudenburg in de Wateringen van Blankenberghe.

Robrecht van Bethune gaf in 1378 oorlof aan de schepenen van Yper om bezijden het Yperleet eene vaart te delven, die naar den Yzer leidde.

De menigvuldige overstromingen, zoowel door de binnenwaters als door het zeewater veroorzaakt, maakten een kundig stelsel van werken noodig om het vruchtbare land aan de zee kust voor watervloeden te bevrijden en om in droogten het noodige versch water te behouden. Dewijl deze werken van algemeen nut waren, ontstonden er vereenigingen van belanghebbenden, die een bestuur aanstelden, 't welk den naam van Watering droeg.

Vaarten en grachten werden gedolven, sluizen gebouwd, dijken opgeworpen onder het toezicht van de Wateringen, die onder goedkeuring van den Landsheere lasten inden om de kosten te dekken. Rond Veurne waren reeds in 1166 zulke werken aangelegd : een saarter van 1184 spreekt van eene Noord- en Zuid- Watering. Eenige jaren later moest de vaart van Nieuwpoort verbreed en verdiept worden. Gravin Margaretha bepaalde in een schrift van 1205 voor welk aandeel de Wateringen van Veurne en Brugge de kosten moesten helpen keeren.

De Wateringen maakten ook dorre gronden vruchtbaar en legden moerassen droog, wonnen gronden op den zee kant, en genoten wegens deze groote diensten te allen tijde de bescherming der vorsten.

't Is merkenswaardig dat, onder de Fransche Omwenteling, wanneer alle besturen afgeschaft en vernieuwd werden, de Wateringen bleven bestaan en door de wet van 4 Pluviose van 't jaar VI, kracht verwierven.

Op onze dagen zijn de Regeerders der Wateringen gekozen door de eigenaars en eigenaressen, die meer dan 25 Hectaren grond bezitten.

Hoewel deze nuttige instellingen niet altijd de overstromingen kunnen voorkomen, toch zijn die rampen niet meer zoo uitgebreid; daarbij heeft de regelmatige aflossing der wateren eene

verandering in de luchtgesteldheid te wege gebracht: de uitwazemingen van den moerassige grond veroorzaakten in het Bloote dikwijls kwaadaardige koortsen, die men polderkoortsen of Noordschen stier noemde.

Heden ten dage is die ziekte veel meer zeldzaam geworden.

In de middeleeuwen was Brugge eene vermaarde handelsstad en droeg met recht den name van Venetië van het Noorden; doch gedurige oorlogen verdreven de kooplieden en de verzanding van het Zwijn maakte de zeevaart langs Damme onmogelijk.

De Bruggelingen zagen langs de Westzijde naar een redmiddel uit, dat zij hoopten in de haven van Duinkerke te vinden.

In 1615 werd eene vaart naar Oostende gedolven, de kooplieden gebruikten verder de vaarten der Wateringen, maar deze waren niet voldoende voor den handel, die ook in het Westland toenam.

Daarom besloten de magistraten van Brugge, Yeurne en Duinkerke op gezamentlijke kosten eenen waterweg te openen, die van Plassehendaele op de vaart naar Oostende verbinding gaf met de haven van Duinkerke.

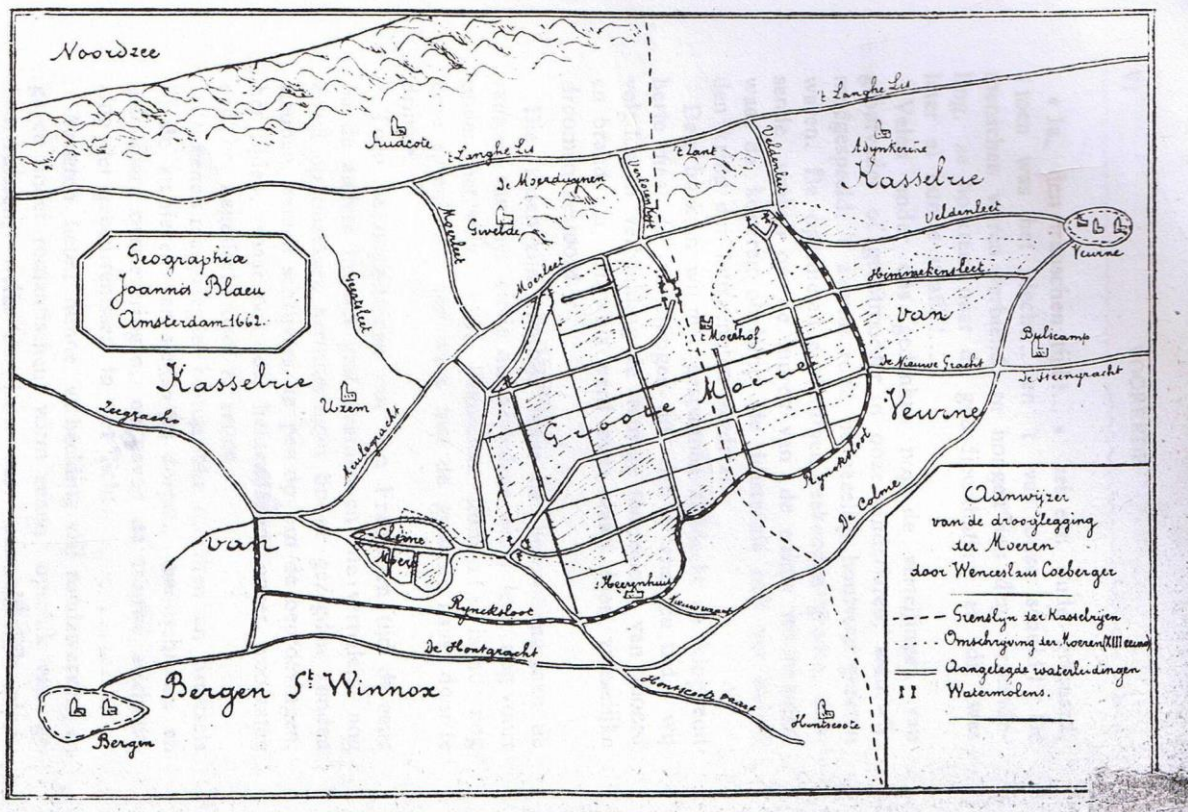
Dit ontwerp, bij octrooi van Koning Philips IV in 1634 goedgekeurd, was reeds in 1641 uitgevoerd en kostte 1.200.000 gulden, waarin Brugge de 5/8, Veurne en Duinkerke elk de helft van het overige betaalden. .

Tusschen Veurne en St Winnox-Bergen lag een groot water, zoo uitgestrekt, dat het eene zee geleek, men noemde 't de Grootte ende Kleine Moere.

De waterkundigen hadden reeds dikwijls die watervlakten gepeild en plannen gemaakt om die ondiepe plaatsen droog te leggen en ze in vruchtbare gronden te veranderen.

Meteen zou de luchtstreke veel gezonder worden, want de slechte dampen, die uit die poelen oprezen, waren oorzaak van besmettelijke ziekten in den omtrek.

Wenceslaus Coeberger, een man vol moed en wilskracht, ondernam, in **1617**, dit reusachtig werk op zijne eigene kosten, en verkreeg daartoe oorlof van de Aartshertogen Albrecht en

Isabella, op voorwaarde dat de helft der ontgonnen gronden aan de kroon zouden behooren. Na vele moeilijkheden overwonnen te hebben deed Coeberger rond de Moeren en vele leege landen het Ringslot opdelfen, 't welk belette dat het water van de hogere landen in de poelen liep. Daarna deed hij de Moerevaart delven, om bij middel van een sluis het water in de zee af te laten (1620).

Twee jaar later kon men in den ontblooten grond vaarten delven en breede wegen aanleggen, daarna werd heel de oppervlakte in rechthoeken verdeeld. Twintig windmolens trokken het water uit de leegten.

Op het verdroogde slijk werd heet koolzaad gezaaid : een overvloedige oogst toonde dat de grond van zeer vruchtbaren aard was. Op korten tijd werden de Moeren geheel bezaaid en beplant, alle soorten van houtgewas groeiden er weelderig, hoven en boomgaarden werden aangelegd, en gelijk de grond ook diende om wit steen te bakken, zag men ten allen kante hofsteden oprichten.

De groote Moere had eene oppervlakte van 7098 gemeten, en de Kleine, die west van de Grootte lag, 3000 gemeten, daarin begrepen de moerassige landen, welke Coeberger voor rekening van eigenaars uit Bergen-Ambacht vruchtbaar gemaakt had.

Bij de verdeling der Moeren viel het Oostelijk deel aan de Aartshertogen en werd daarom de 'Coninx- Moere' genoemd; het Westelijke deel kreeg den naam van 'Coebergers Moere'. In beide deelen was er een Magistraat met baljuw en greffier om het gerecht uit te oefenen. Coeberger bezat al de rechten, die aan den Heer van eene heerlijkheid toekwamen, te weten : hij mocht er het hooge, middel en leeg gerecht uitoefenen. Doch na eenige jaren verkocht hij dit rechtsgebied aan den vrijheer van Noirmont, die in 1644 eene kerke en veertig huizen liet bouwen en zoo de prochie Moerkercke stichtte.

Eene wekelijksche markt van alle soorten van waren werd er gehouden, en op korten tijd zou daar eene groote stad ontstaan, want de rijke lieden van Bergen en Veurne vonden de Moeren zoo schoon, dat zij ten alien kante lusthoven bouwden.

Jammer dat zulk schoon vooruitzicht in eens verijdeld werd : de oorlog was in 1644 tusschen Frankrijk en de Spaansche Nederlanden herbegonnen; de Franschen wonnen de grenssteden van het Westland: Brouckburg, Lens, Bethune, enz. Twee jaar later stonden zij voor Bergen : de spaansche veldheer Don Antonio La Cueva, die met 1800 ruiters in de Moeren lag, trok achteruit.

Er was overvloed van leeftocht in deze vruchtbare streke te vinden, en de Franschen namen de bate waar om met heele benden op roof uit te gaan.

De markgraaf de Leede, bevelhebber van Duinkerke, vreesde van ook door de Franschen belegerd te worden. Om ze tot den aftocht te dwingen, of ten minste het gevaar te verminderen, liet hij met wassende tij op 4den September 1646 het zeewater in de Moeren loopen.

Sedert twee jaar hadden de bewoners zoowel van de Spanjaarden als van de Franschen te klagen, doch nu waren al hunne oogsten vernield, en zij zelven moesten hun leven redden met op hunne zolders te vluchten, tot zij met schuiten konden aan land gebracht worden.

De Moeren waren nog eens in waterpoelen veranderd; nothans de schandige daad van den markgraaf de Leede gaf hem kleine bate: Duinkerke, Veurne, ja heel het Westland werd door Lodewijk XIV overmeesterd.

In 1664 maakte Jan Van Strype, koopman te Antwerpen eene overeenkomste met eenige grondeigenaars der Moeren om ze weder droog te leggen, doch 't was zoo 'n troebelen tijd dat zijn plan in het water viel.

Vier jaar later werd heel het Westland door den vrede van Aken (2 Mei 1668) aan Frankrijk afgestaan, toen kregen Colbert en de markgraaf de Louvois het verdronken land in eigendom, mits het op hunne kosten droog te leggen, maar ook deze proef bleef onderwege.

Eindelijk kwamen rust en vrede onder Maria Theresia's regeering ons lang beproefde vaderland opbeuren; steden en dorpen herleefden, handel en nijverheid ontwaakten en de landlieden doorploegden opnieuw de verlatene velden, die, altijd milde, hunnen arbeid met rijke oogsten beloonden.

De Moeren verzezen uit hunnen doodslaap: in 1750 werd het oude Ringslot volgens het plan van Coeberger opgedolven en het water afgetrokken. Een groote plas bleef over en die werd later door vrijheer Herwyn van Veurne droog getrokken.

Nu zijn de Moeren bestuurswege verdeeld in: Fransche Moeres, parochie en gemeente in het Departement van het Noorden, en Belgische Moeren, gemeente, kerkelijk onder de omliggende parochiën behorende.

Deze is in twee gescheiden door eenen berm en is gekend onder de namen van de 1000 e, de 17000 gemeten.

In elk deel worden de binnenwaters door een groot stoomtuig en eenige windmolens afgetrokken, en de grond wordt onder de vruchtbaarste landen van Veurne-Ambacht gerekend.

Tot zover Lodewyk Allaëys. En omdat ik momenteel bezig ben met het uittypen van het boek van de Steenvoordse slotenmaker en autodidact Gratianus Vervot, dat hij omtrent 1800 schreef, dacht ik om zijn versie van ' het drooge trekken der Moere' hier ook mee te geven.

Drooge trekken der moere

Ten jare **1615** de prince Albertus en Isabelle, toonden groote begierte om de moere droge te trekken, dewelke in 2 poelen van verdronken landen bestaen, van 5 of 6 voeten diepe, alles van brak water, het welke door eenen slag van de zee, al de kant van Wulpen in het land wierd

gedreven; want van Wulpen (tusschen Veurne en Nieupoort) was er eertijds eene vaert recht naer de zee, voor de visschers, de welke gestopt wierd als men de haven van Nieupoort bouwde.

De groote moere overdekt 7098 gemeten 66 roeden in 't jaer 1618 beginde men een ringslot te maeken of eene groote vaert, rondom de moere en in 't jaer **1620** men delfde eene groote vaert van de moere recht naer Duynkerke, met een sluyts om het moerewater in zee te jaegen, waer door dat in 1622 de groote en kleyne moere geheel blood laegen.

In 1623 men delfde vele grachten en dykken om de moere geheel drooge te trekken.

In 1624 men bezaeyde die met koolzaet, het welke overvloedig voortkwam.

De princen Albertus en Isabella, gaven volle vrydom aen alle de banquerentieren, (*diegenen die bankroet gegeaan waren*) schuldenaeren en misdadige binnen het ringslot, zoo dat de moere door den toeloop van dusdanige haest bevolkt wierd

In 1625 men planten vele boomen en druyven en daer wierden gemaekt vele hofsteeden en speelhoven.

De inwoonders der moere waeren vry gemaekt van alle thienden, landslasten en excysen van wijn en bier en brandewyn.

Hun was niet anders gevraegt als 4 stuyvers van ieder bezaeyd gemet en 2 stuyvers van ieder onbezaeyt gemet, het welke diende en vergaderd wierd, om eene prochie kerke te maeken en tot het onderhoud van eenen pastoor en eenen capellaen.

In **1627** men beginde eene kerke bouwen die in **1632** voltrokken wierd en in **1644** wierd die aen onze lieve vrouwe toegewijd, en in oust de eerste misse gezongen, door Gerardus Fleurkin, witte monink tot Veurne, den welken capellaen was tot Houthem, den welken in deze nieuwe Moerkerke den eersten en lesten pastoor heeft geweest.

In **1646** Duc D'Avignon voor Duynkerke komende, om te belegeren al de kant van de moere, den marquis de Leede, gouverneur van Duynkerke, de franschen ziende naderen, opende alle de sluyzen van Duynkerke en stak den 4 7bre het zout water in de moere, by nachte met groot geweld, alles overstroomende, zulkx dat er van de inwoonders veele verdrongen, eenige die het leven behielden met op de daken der huizen te vluchten, die men met schuyten alhaelde. Den 8 7bre (*september*) wierd den marquis de Leede gedwongen Duynkerke over te geven aen Duc D'Avignon, aldus is de moere vol water gebleven.

Ten jaere **1754** hebben de franschen op een nieu betracht de moere droog te trekken, door middel van vele watermeulens, en besonderlyk door eenen viermeulen, die een geheel wonder werk was, doch zij en hebben niet gelukt, want als die drooge was, zij kwam wederom al haest vol water, door den regen en in den wynter.

Maer ten jaere **1781** hebben de Hollanders ondernomen met oorlof van Vrankryk en den keyzer, de zelve drooge te trekken. Dit jaer hebben zy begonnen geweldig te doen werken, maer zy hebben ook alles verlaeten in het volgende jaer, bekennende onmogelijk te zijn deze drooge te trekken.

Na deze twee 'historische' histories over de droogstelling van de Moeren, gingen we even googelen en we vonden een tekst van Dieter van Holder uit het Sit-Amandsinstituut te Kortrijk, die deze in 2002 schreef. Hieruit halen we het volgende:

Graaf D' Hérouville kreeg toestemming om de Franse Moeren droog te leggen, en dat deed hij met succes. Na de succesvolle drooglegging van de Franse Moeren vroeg hij bij het Oostenrijks bestuur de toestemming om ook de Vlaamse Moeren te mogen droogleggen. In **1760** kreeg hij daarvoor de toestemming en 6 jaar later was ook de drooglegging van de Vlaamse Moeren een feit. De opnieuw droge Moeren werden verkaveld en verkocht.

In **1770** vond er een dijkbreuk plaats waardoor de Moeren eens te meer onder water kwamen te staan. D' Hérouville gaf het werk op en Vandermey, de Hollandse schuldeiser van de Compagnie D' Hérouville, werd als nieuwe concessionaris aangesteld.

In **1780** legde hij zijn plan voor de derde droogmaking van De Moeren voor aan de Franse en Oostenrijkse vorsten. Hij deed enorme investeringen in het aanleggen van nieuwe dijken, maar zonder resultaat. In 1790 ging Vandermey bankroet.

In **1787** sloot Vandermey een akkoord met een zekere Courtois voor een nieuwe drooglegging. Deze onderneming kende wel succes. In 1793 en 1798 werden De Moeren opnieuw door een dijkbreuk getroffen maar het leegpompen verliep vlot waardoor er geen grote problemen ontstonden.